

Хмара М. З літературно-наукової спадщини. – Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто. – 1979. **4.** Жулинський М. Шлях із неволі, з небуття. // Михайло Драй-Хмара. З літературно-наукової спадщини /Передм. Жулинського М. – К.: Наукова думка, 2002. – 592 с. **5.** Іванисенко В. Михайло Драй-Хмара // Дніпро. - №10. – 1989. – С. 93 – 106. **6.** Клен Ю. Спогади про неокласиків //Київські неокласики /Упор. Віра Агеєва. – К.: Факт, 2003. – С. 7 – 65. **7.** Костюк Г. М. Зеров, П. Филипович, М. Драй-Хмара //Київські неокласики /Упор. Віра Агеєва. – К.: Факт, 2003. – С. 196 - 198. **8.** Кочур Г. Рік Михайла Драй-Хмари // Літературна Україна, 26 жовтня. – 1989. – С. 6. **9.** Петров В. Михайло Драй-Хмара //Київські неокласики /Упор. Віра Агеєва. – К.: Факт, 2003. – С.82. **10.** Ходоровський М. «Вірю, що буде...» // Літературна Україна, 26 жовтня. – 1989. – С.6.

Валентина Коваленко

«...БЫТЬ ЭХОМ, БУДИТЬ ЭХО...»

(К ВОПРОСУ О ПСИХОЛОГИИ ТВОРЧЕСТВА М. ДРАЙ-ХМАРЫ)

Автор статті вперше розглядає питання про психологію літературного творчства талановитого неокласика М. Драй-Хмари. Особливу увагу приділено на вивчення природи виникнення літературного дарування у майбутнього письменника; на особливості його письменського праці, пов'язані з виникненням творчих імпульсів, методів збирання матеріалів для реалізації творчого задуму. Також аналізуються психологічні риси воодушевлення письменника.

Ключевые слова: психологія творчства, творча енергія, творчий задум, воодушевлення.

Valentyna Kovalenko

«... TO BE AN ECHO, WAKES AN ECHO...»

(TO THE PROBLEM OF THE PSYCHOLOGY OF MYKHAIL DRAY-KHMARA'S CREATION)

The author of the article first gives an attempt of the integral comprehension the nature of the literary creation of the talented neoclassic Mykhael Dray-Khmara. In particular was appealed the attention on the features of piling up by the material the writer for creation and psychical lines of his inspiration.

Key words: psychology of creation, creative energy, creative project, inspiration.

Оксана ВЕРТИПОРОХ, Олеся ЗІНЧЕНКО

ДО ПРОБЛЕМИ ПСИХОСЕМАНТИЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПОЕТИЧНОЇ ТВОРЧОСТІ М. ДРАЙ-ХМАРИ

Стаття присвячена дослідженню психосемантичних особливостей художнього мислення українського неокласика М. Драй-Хмари у контексті романтичного (емоційно нестійкого, невротичного) і неокласичного (психологічно цілісного, аристократичного) світоглядів.

Ключові слова: авторефлексія, романтична меланхолія, невроз, свідомий національний творчий суб'єкт, аристократичний дискурс української літератури.

В історії розвитку національного письменства особливо цікавим є період 20-30-х років ХХ століття з його художньо-естетичними пошуками й експериментами, з поглибленим рефлексуванням й тотальним самоаналізом, сподіваннями й розчаруваннями. Цікавими є психологічні процеси, які синтезувалися в художньому мистецтві та словесному експериментаторстві. Адже відомо, що у 20-х рр. ХХ століття всупереч національній модерній настанові розвивалася ідеологія більшовицького героїзму, котра була розрахована на несвідомого українця, котрий втратив орієнтацію в житті, але був одержимий ідеєю власного самоутвердження.

Така ситуація моделювала для українського романтика ілюзію соціальної істини, породжуючи різноманітні психологічні стани. “Прагнення повноцінного синтезу індивідуального Я з національним соціумом і його чужорідна підміна новоколоніальним симбіозом й зумовила тотальну депресивність, проти якої розгорталась неусвідомлена активізація садистського імпульсу, що, розпочавшись в лоні модерної синівської національної аристократії, згодом поширилась на весь “революційний” народ” [1, 282].

Український недосформований синівський характер в цей період, як вважає Н.Зборовська, – в пошуках, в істеричних експериментах, в постійному розщепленні між імперським садоавангардистським як маскулітним та сильним і українським морально-мазохістським як романтичним, слабким [1]. Відбувається боротьба цих двох Я. Тому український романтик самостверджується, набирає мужності, самореалізується через активізацію творчої авторефлексії. Такий митець намагається відвоювати свою пригноблену національну свідомість, несвідомо протистояти імперській агресії. Проте відбувається це по-різному.

З одного боку, зароджується й активізується в українській писемності 20-30-х років авангардизм, нахил до блазнювання та ігрового штукарства, агресивний футуризм (Гео Шкурупій, Д.Бузько, М.Семенко та інші).

З іншого – набуває поширення національний свідомий проект, запропонований неокласиками, вибудований на стійкій моральній позиції, на відродженні духовної мужності. Наскрізним мотивом творчості М.Зерова, М.Рильського, П.Филиповича, О.Бургардта, М.Драй-Хмари є прозрівання національного суб'єкта задля витворення аристократичного проекту літератури, спрямованого на державотворення. Такий усвідомлений моральній позиції сприяли родинне виховання, освіта, володіння іноземними мовами, вроджений аристократизм, національна культурна традиція, нахил до наукової рефлексії. При цьому актуальними для мистецької спадщини поетів-

неокласиків залишаються творчі пошуки-метання між романтичним (емоційно нестійким, невротичним) і неокласичним (психологічно цілісним, усвідомленим).

З цього погляду надзвичайно цікавою є поетична творчість одного із “п’ятірного грона” київських неокласиків, ученого філолога і митця, людини відважного духовного національно-політичного профілю – Михайла Драй-Хмари. В українську поезію він прийшов сформованим літературознавцем і поетом. У мистецтві слова намагався передати власний інтелектуальний потенціал, емоційне багатство відчуттів, розуміння і сприймання світу, природи, краси, складної і трагічної тогочасної дійсності. Митцеві властива увага до слова, виразного, насиченого, здатного навіяти сугестію. Його поезія, як зазначають критики, своєрідно поєднала неокласицизм і романтизм, творячи при цьому власну естетичну модель [2], [3]. **Метою** статті є характеристика психосемантичних особливостей творчості Михайла Драй-Хмари.

„Неокласики, – відзначала С.Павличко, – були найбільшими чи, точніше, єдиними послідовними естетамі свого часу, що відображалось у рафінованій формі вірша і в характері поетичного переживання [4]. Також дослідниця говорить про подолання неокласиками романтичного світогляду, тобто, в психоаналітичній інтерпретації, емоційно недосформованого, невротичного характеру [5]. Тому хоча й неокласики були спокійними (на перший погляд) врівноваженими інтелектуалами, проте не могли уникнути неврастенії, тривоги тогочасного національного світу, що своєрідно відображалось у їхніх творчих експериментах.

У єдиній друкованій збірці поезій „Проростень“ (К., 1926) М.Драй-Хмара творить складний естетичний світ з тяжінням до невротичної авторефлексії, емоційної сугестії, а разом з тим, – до картинної пластичності, класицистичного карбування форми й образу, строгої гармонії:

*Ще губи кам’яні дахів високих
пожадливо бузу татарську ссуть,
ще безматень у вульні велетенським
не зворухнувся:*

*грузно спить, – а вже
набряклими повіками за містом
моргає хтось*

і пальцями нервово по ринві стукотить... [6, 234].

Як бачимо, образ міста символічно подається через персоніфікований Жах, що наближається і несе тривогу, істерію, „і сльози...“. Проте автор-неокласик відмежовує себе, свою, скажемо так, неусвідомлену невротичність, від загалу, бо ж „сльози (не мої – дубів померклих)“. І далі намагається вийти в царину спокою, невимушеного оптимізму, декларативних закликів:

*Та вірте:
скоро, скоро
до нас веселик прилетить,
і ще послухаєм музик,
коли і в хаті найбіднішій,
і в найубогішій кварталі,
і в кожному місці
і в кожному серці
завітнуть сонячні троянди... (с.235).*

Від неокласиків тут – чіткість і кованість слова, експресивний перелік точних дефініцій, вишукані інтелектуально-насичені тропи. Естетика романтизму, а швидше, символізму, – самоаналіз-нарація, внутрішня тривога, і як наслідок, досить відчутний невротизм, емоційна напруженість. Так відбувається внутрішня боротьба національного характеру. Відповідно помітно погіршується індивідуально-творче самопочуття, наростає депресивність. Український письменник, усвідомлюючи свій принижений психологічний стан, постає трагічно-етичною особистістю, образ якої ми спостерігаємо майже у всіх поезіях збірки:

*Я славлю злотокошу осінь,
Де смуток мій – немов рубін,
У перстень вправлений; ще й досі
Не випав з мого серця він... (с.239).*

Смуток, печаль, тривога, відчуття вмирання, смерті („не топтатиму синього рясту“), „гіркота муки“, „самота безпросвітня“ – основні дефініції, які ніби нанизуються одна на одну, і витворюють пластичну картину світу, що змінюється від спокійного, урівноваженого зображення до емоційно-насиченої, тривожної, невротичної рефлексії.

Проте, як для справжнього неокласичного світогляду, у поезії Драй-Хмари переважає все ж таки намагання бути організованим, свідомим національним творчим суб'єктом з прагненням до оптимізму й бунту:

*Одцвітають півонії! Кров'ю
Забагрилась навколо земля, –
То владичиця смерть над любов'ю
Над красою свій тріумф справля.*

*Переможная, спис твій і в мене
У скривавлених грудях стримить,
Але серце цвістиме огненне
Як остання весна зашумить! (с.230)*

Можемо стверджувати, що таким чином, митець втішає себе власною спроможністю рефлексувати й відмежовувати невротичну епоху і власну,

ледве втримувану, психологічну напруженість („*я бачу добрі й злі години...*“, „*моя бунтується душа...*“, „*ми ждем і вірим коло брами*“).

Задля цього, за психоаналітичною інтерпретацією, національне Его має бути сильно організованим, краще ідентифікуватися з „хорошими об'єктами“ – материнським та батьківським (образ України) [5]. Саме тому національний письменник інтуїтивно помножує і максимально виписує образ Батьківщини, котра постає як „*убозтво голе*“, „*вона жива і нерухома*“, „*темрява*“, „*почервонена земля*“ тощо. Відповідно реальний материнський об'єкт – Україна – постає як страшна реальність. Подолати загроженість рідній землі письменник намагається через численні нагадування собі і читачеві про сподівану перемогу, „*новий день*“:

*...скоро буде гроза!
Закипіли огні
тут і там в далині...
Грає грім молодий!* (с.240)

Тут знову бачимо психологічний самозахист від розчарування і зневіри, котрі нагромадилися максимально в поетовій душі і створили невротичний вир емоцій.

Якщо звернути увагу на формотворчі особливості поезій М.Драй-Хмари [7], то бачимо посилення частотності новотворів, пов'язане з наростанням пристрасті авторських переживань, специфічну ритмомелодіку (звуки, ніби нанизуючись, утворюють внутрішні рими, анафори – “*замети розтопи* сльозами, *огнем* палючим *розпали*, або вже *розірвись* з нетями, *розвійсь*, як пригоршня золи!“), часто зустрічається ізометричний чотиристопний ямб, що передає жвавий ритм (поезія “*Мене хвилює синій обрій*“), гекзаметр („*Рушник*“), котрий надає особливого простору думці, навіюючи почуття сумніву, вагання, нерішучості, а також логаети („*Ой, колом сонце догори!*“) – ознака емоційного стану автора, його невротичної напруги, психологічного неспокою.

Відтак, і на рівні змісту, і на рівні форми неокласик М.Драй-Хмара намагається урівноважити власні психологічні стани – від невротичного, емоційно-піднесеного, тривожного до виваженого спокійного, аристократичного, зміцненого національного Я.

Отже, говоримо про історичну травму 20-30-х років ХХ століття. Оскільки національно свідомі письменники, зокрема неокласики, послідовно намагалися подолати в собі романтичну меланхолію і невроз задля творення аристократичного дискурсу української літератури, то головним завданням російсько-більшовицької імперії на цьому шляху була ліквідація потужних носіїв національного мислення, які зберігали і розвивали духовно-психологічний код української державності [1].

Така доля чекала і на М.Драй-Хмару. Після політичного збурення навколо сонету „*Лебеді*“ смертельне коло почало швидко звужуватись

навколо поета. Десь біля 1933 року його позбавляють змоги працювати науковцем-філологом і навесні 1935 року він потрапляє у Лук'янівську в'язницю, а через рік – колимські табори з непосильною працею та приниженнями. І вже чотири останні листи митця давали відчуття картини догорання колись міцної людини, яку вирішили знищити не кулею, а виснаженням через голод, холод, працю, безнадію. Останній із тих листів містив такі рядки: „Я не можу тобі писати... Якщо я не спочину, я падаю на роботі, і тоді мене підвешують... Ноги опухли...“ [6, 229].

Тому з'являються рядки:

*І знов побачив мури ці сумні,
І клаптик неба, розп'ятий на гратах,
І недріманне око у вовчку....
Ні, ні, на вороних уже не грати:
Я в кам'янім, у кам'янім мішку (с.243).*

Психологічними причинами такого згасання лібідозних імпульсів досить сильної свідомої людини стали надто важкі фізичні і психологічні навантаження, наростаюча тривога переслідування, що обумовила підозри і страхи, безвихідь і відчуття приходу смерті. Таким чином, у цей кризовий психологічний час національне Я виявляє глибинне самопізнання власної безпорадності і безнадії, екзистенційне очікування кінця, що, безумовно, позначилось на поетичній творчості митців „розстріляного відродження“.

Отже підсумовуючи, скажемо, що разом із культивованими неокласиками безпристрасністю й емоційною стриманістю, дисципліною думки, тяжінням до „мистецтва рівноваги“ (М.Зеров), у поетичній спадщині М. Драй-Хмари спостерігаємо невротичну напруженість і відчай, згасання життєствердної аристократичної позиції, психологічну, а потім і вже фізичну загибель Українця.

Література

1. *Зборовська Н.* Код української літератури: Проект психоісторії новітньої української літератури / Н.Зборовська. – К.: Академвидав, 2006. – 504 с.
2. *Громова В.* Неокласики / В.Громова // Сильові тенденції української літератури ХХ століття: Зб. наук. ст. – К, 2004. – С. 107 – 136.
3. *Черіпко С.* Дуалізм естетики поезії Михайла Драй-Хмари / С.Черіпко // Українська література у загальноосвітніх школах. – 2007. – № 5. – С. 8 – 11.
4. *Павличко С.* Теорія літератури / С.Павличко. – К.: Основи, 2002. – 679 с.
5. *Зборовська Н.* Психоаналіз і літературознавство / Н.Зборовська. – К.: Академвидав, 2003. – 392 с.
6. *Лавріненко Ю.* Розстріляне відродження. Антологія 1917-1933. Поезія – проза – драма – есей / Ю.Лавріненко. – К., 2000. – С.226 – 243.
7. *Родіонова І.* Жанрово-метрична організація творів Михайла Драй-Хмари / І.Родіонова // Дивослово. – 2009. – № 4. – С. 47 – 50.

Оксана Вертыпорох, Олеся Зинченко

К ПРОБЛЕМЕ ПСИХОСЕМАНТИЧЕСКИХ ОСОБЕННОСТЕЙ ПОЭТИЧЕСКОГО
ТВОРЧЕСТВА М. ДРАЙ-ХМАРЫ

Статья посвящается исследованию психосемантических особенностей художественного мышления украинского неоклассика М. Драй-Хмары в контексте романтического (эмоционально неустойчивого, невротического) и неоклассического (психологически целостного, аристократического) мировоззрений.

Ключевые слова: авторефлексия, романтическая меланхолия, невроз, сознательный национальный творческий субъект, аристократический дискурс украинской литературы.

Oksana Vertyporokh, Olesya Zinchenko

TO THE PROBLEM OF PSYCHOSEMANTIC FEATURES OF M. DRAY-
KHMARA'S POETIC ART

The article is devoted to investigation of psychosemantic features of artistic thought of Ukrainian neoclassical poet M. Dray-Khmara in the context of romantic (emotionally unsteady, neurotic) and neoclassical (psychologically integral, aristocratic) ideology.

Key words: autoreflection, romantic melancholy, neurosis, conscious national creative ego, aristocratic diskurs of Ukrainian literature.